

راهکارهای رفع موانع حقیقت گرایی با تاکید بر چالش های مدرن بر اساس آموزه های نهج البلاغه

هانیه محمدی^۱

چکیده

زندگی مدرن همراه با چالش هایی می باشد که موانعی در زندگی انسان به وجود می آورند و مستلزم ارائه راهکار مناسب جهت رفع موانع می باشند. حقیقت گرایی در زندگی انسان از اهمیت ویژه ای برخوردار است به گونه ای که توانایی در تشخیص حق از باطل، سعادت و شقاوت انسان را رقم میزند. نهج البلاغه کتابی است که سرشار از آموزه های ناب برای حقیقت گرایی می باشد. لذا پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای بر آن شد تا موانعی را که چالش های مدرن در حقیقت گرایی انسان ایجاد می کنند و نیز راهکارهای مناسب جهت رفع این موانع، را از دیدگاه نهج البلاغه مورد تحقیق و بررسی قرار دهد. بر اساس یافته ها، از منظر نهج البلاغه پیروی از هوای نفس مانع اصلی حقیقت گرایی است و نیز از میان راهکارها، انس با قرآن بیشترین تاثیر را در رفع موانع دارد.

کلید واژه ها: چالش های مدرن، حقیقت گرایی، راهکار، رفع موانع، نهج البلاغه.

^۱. طلبه سطح ۳، مدرسه علمیه تخصصی الزهرا سلام الله علیها، شهرستان صحنه، استان کرمانشاه.

مقدمه

در طول تاریخ بشریت، جستجوی حقیقت همواره یکی از انگیزه‌های اصلی پیشرفت علمی، فلسفی و اجتماعی بوده است. حقیقت‌گرایی، به عنوان یک رویکرد بنیادین، بر اهمیت یافتن، درک و پذیرش واقعیت‌های عینی و قابل راستی‌آزمایی تأکید دارد. با این حال، در دنیای امروز، موانع متعددی در برابر تحقق حقیقت‌گرایی پدیدار شده‌اند. پیشرفت‌های شگرف در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، انفجار اطلاعات و سهولت انتشار آن، اگرچه دسترسی به دانش را تسهیل کرده است، اما همزمان بستری را برای شیوع گسترده‌ی اطلاعات نادرست، شایعات و تئوری‌های توطئه فراهم آورده است. ظهور شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های آنلاین، ماهیت ارتباطات را دگرگون کرده و امکان دستکاری اطلاعات و انتشار دیدگاه‌های تحریف‌شده را افزایش داده است.

اهمیت موضوع زمانی مشخص می‌شود که زندگی انسان بر دوراهی حق و باطل بنا شده است به گونه‌ای که هر فرد هر آینه در زندگی خود را به انتخاب میان حق و باطل می‌گذراند. این انتخاب سعادت و شقاوت وی را در زندگی رقم می‌زند. اما شناخت حقیقت راهی هموار نیست بنابراین همواره موانعی بر سر آن قرار دارد که باید به کنار روند تا حقیقت‌گرایی برای فرد محقق شود.

هدف از نگارش این پژوهش شناسایی موانع حقیقت‌گرایی با تأکید بر چالش‌های مدرن می‌باشد. تا با ارائه راهکارهای مناسب از دیدگاه نهج البلاغه، در جهت رفع این موانع موثر واقع شد.

راهکارهای رفع موانع حقیقت‌گرایی با تأکید بر چالش‌های مدرن بر اساس آموزه‌های نهج البلاغه چیست؟

در دنیای مدرن چه چالش‌هایی مانع حقیقت‌گرایی افراد می‌شوند؟

راهکارهایی که نهج البلاغه در جهت رفع این موانع ارائه می‌دهد چه مواردی را شامل می‌شود؟

در پیشینه موضوع می توان به آثاری چون «اهمیت حق گرایی در ارائه پیام رسانه، از نگاه قرآن» از صادق یزدانی و محسن اسماعیلی و نیز «حق و باطل در نهج البلاغه» از فاطمه شبندی اشاره نمود. همچنین میتوان آثاری چون زندگی بر محور حقیقت از هانس روسلینگ ترجمه امیرحسین فاضلی مقدم را در این زمینه برشمرد. وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش های انجام شده در این زمینه در این است که در این پژوهش از میان موانعی که بر سر راه حقیقت گرایی وجود دارند، تنها چالش های مدرن با استفاده از آموزه های نهج البلاغه انتخاب و مورد بررسی واقع شده است و نیز بطور خاص و ویژه به تبیین راهکارهایی که برای رفع این موانع از منظر نهج البلاغه وجود دارند، پرداخته می شود.

1- مفهوم شناسی

در ادبیات فلسفی و علمی، تعاریف متعددی برای حقیقت ارائه شده است که هر کدام جنبه ای از این مفهوم پیچیده را برجسته می کنند.

نظریه تطابق: بر اساس این نظریه یک گزاره یا باور زمانی حقیقت دارد که با واقعیت یا مطابقت داشته باشد. به عبارت دیگر، گزاره "هوا بارانی است" حقیقت دارد اگر و تنها اگر واقعاً در امر واقع دنیای خارج باران ببارد. (دادجو، 1402، ص 75)

نظریه انسجام: این نظریه معتقد است حقیقت، کیفیت انسجام و سازگاری درونی مجموعه ای از باورها یا گزاره هاست. یک باور زمانی حقیقت دارد که با سایر باورهای معتبر در یک سیستم سازگار باشد. (دوستان، 1402، ص 22)

نظریه پراگماتیک: در این دیدگاه، حقیقت چیزی است که "کار می کند" یا به نتایج عملی موفقیت آمیزی منجر می شود. یک باور حقیقت دارد اگر در عمل مفید و کارآمد باشد. (فیشر، 1402، ص 106)

بر اساس اسلام هر چیزی که به گونه ای با واقعیت توأم باشد حق است. از کلام امیرمؤمنان حضرت علی(ع) که فرمود: «فَالْحَقُّ أَوْسَعُ الْأَشْيَاءِ فِي التَّوَاصُفِ ... (نهج البلاغه ، خ 216) ؛ دایره حق در توصیف و بیان از هر چیزی وسیع تر است ولی به هنگام عمل از روی انصاف، مجال آن از همه چیز تنگ تر و کم وسعت تر است.» استفاده می شود که اصل حق وقتی معنا می یابد که از روی انصاف و عمل به آن نگاه شود. (سبحانی نیا، 1388، ص2)

در بافت این مقاله، حقیقت گرایی بیشتر بر رویکردی تأکید دارد که بر اساس نهج البلاغه باشد.

2- اهمیت و جایگاه

یکی از مسائلی که همواره در زندگی انسان مطرح بوده، حق و حقیقت است. همه گروه ها و افراد به منظور دفاع از ادعاها و عملکردهایشان به مفهوم حق و عدل متوسل می شوند. این مقوله ارزش مند بر همه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان، سایه افکنده است. (مودب، مهدوی، 1399، ص3)

حقیقت گرایی نقشی حیاتی در جنبه های مختلف زندگی فردی و جمعی ایفا می کند. در سطوح فردی و سازمانی، تصمیم گیری های مؤثر نیازمند درک دقیق واقعیت ها و پیامدهای احتمالی اقدامات هستند. حقیقت گرایی امکان ارزیابی واقع بینانه موقعیت ها را فراهم می آورد. نظام های حقوقی و اجتماعی سالم به شدت به حقیقت گرایی وابسته هستند. قضاوت های عادلانه بر اساس شواهد واقعی و عدم تحریف حقایق صورت می گیرد. (رستمی زاده، 1386، ص3)

در اندیشه دینی، برپایی حق در میان مردمان، اهمیت خاصی دارد تا جایی که اگر حق و عدل از دین و دین داری گرفته شود روح و جان آن گرفته شده است. امیرمؤمنان علی(ع) هدف از تشکیل حکومت را در برپایی حق و عدل منحصر می داند که نتیجه اش اصلاح امور، فراهم شدن امنیت و آسایش برای ستم دیدگان و عملی شدن قوانین الهی است. آن حضرت دلیل پذیرش خلاف را برپایی حق می داند. (نورمفیدی، 1394، ص 24)

از این رو به ابن عباس می فرماید: «وَاللَّهِ لَهِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ إِمْرَتِكُمْ إِلَّا أَنْ أَقِيمَ حَقًّا أَوْ أُدْفَعَ بَاطِلًا (نهج البلاغه، خ33)؛ به خدا سوگند، این کفش نزد من محبوب تر است از حکومت بر شما مگر آن که به وسیله آن حق را برپا کنم یا باطلی را دفع نمایم.»

بنابراین حقیقت گرایی در زندگی انسان چه در زندگی سنتی و چه در زندگی مدرن که توام با چالش های فراوان و گریز ناپذیر است از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار است تا به اقامه حق و عدل در زندگی منجر شود. زیرا زندگی مدرن با چالش هایی در آمیخته است که غالبا موجب زوال و پایمال شدن حق می گردد به همین علت حقیقت گرایی در زندگی مدرن و چالش ها باید نهادینه شود و از حقوق انسانها حراست به عمل آید. (حسینی بهارنچی، 1393، ص11)

3- موانع حقیقت گرایی با تاکید بر چالش های مدرن

در دنیای مدرن، مفهوم حقیقت گرایی با چالش های پیچیده و گاهی گیج کننده ای روبرو شده است که آن را از همیشه دشوارتر می کند. این چالش ها که با مدرنیت، زندگی انسان را درگیر کرده اند غالبا مانع حقیقت گرایی انسان می شوند. در ادامه به تبیین برخی از برجسته ترین موانع حقیقت گرایی که بر اثر چالش های مدرن به وجود آمده اند پرداخته می شود. (الهادی، 1392، ص51)

3-1) دیپ فیک و اتوماسیون تولید محتوا در فضای مجازی

یکی از چالش های مدرن که زندگی بشر با آن درآمیخته است، فضای مجازی و محتوایی است که در این بستر، تولید و گسترش می یابد. در واقع محتوا ها و اخباری که در این فضا تولید و انتشار می یابد، از توثق کمتری برخوردار بوده و غالبا با تحریف حقیقت و واقعیت همراه است. این تحریف با هوشمندی تمام توسط فناوری های نوین اتفاق می افتد به گونه ای که تشخیص حقیقت از باطل برای کاربران غیر ممکن خواهد بود. زیرا اگر این هوشمندی توسط سرور ها، در فضای مجازی به کار گرفته نشود، تشخیص حق و باطل برای کاربر

و نیز میفرمایند: «ایها الناس لا تستوحشوا فی طریق الهدی لقله اهلہ(همانجا، خ 201)؛ ای مردم در طریق هدایت [او حق و حقیقت] از کمی نفرات هرگز وحشت نکنید.»

علت این امر در کلام مولای متقیان این است که: «إِنَّ الْحَقَّ ثَقِيلٌ مَرِيءٌ، وَإِنَّ الْبَاطِلَ خَفِيفٌ وَبِئْسَ (همانجا، ح376)؛ حق، سنگین اما گواراست، و باطل، سبک است اما بلاخیز و مرگ آور.»

حق بواسطه ثقل است و سنگینی ای که دارد پیروان کمی، آنرا متحمل می شوند اما بواسطه همین ثقل است که پابرجا می ماند و گوارایی به بار می آورد اما باطل سبک است و بواسطه ی خفیف و سبک بودن بسیاری از افراد بسوی آن می شتابند و چون سبک و بی بار است بلاخیز نیز می باشد.(سبحانی، 1386، ص 29)

4-4) انس با قرآن

انس با قرآن درمان تمامی درد های بشر است زیرا کتابی است که از جانب خدا نازل شده که هیچ خطایی در آن وجود ندارد. آیات آن بیان کننده حق هستند و باطل نیز در آن به خوبی برای انسان تبیین شده است. بنابراین هرکس با چنین کتابی خو بگیرد از برکات آن بهره مند شده و موانع از جلوی چشمانش برداشته خواهد شد. یزدانی، اسماعیلی، 1390، ص 13)

حضرت علی (ع) درباره قرآن چنین می فرمایند: «الكتاب نورا لا تطفأ مصابيحہ و سراجا لا یخبو توقده و بحرا لا یدرک قعره و منهاجا لا یضل نهجه و شعاعا لا یظلم ضوءه و فرقانا لا یخمد برهانه و تبیاناً لا تہدم أركانہ (نهج البلاغه، خ198)؛ قرآن نوری است که خاموشی ندارد، چراغی است که درخشندگی آن زوال نپذیرد، دریایی است که ژرفای آن درک نشود، راهی است که رونده آن گمراه نگردد، شعله ای است که نور آن تاریک نشود، جداکننده حق و باطلی است که درخشش برهانش خاموش نگردد، بنایی است که ستون های آن خراب نشود.»

براساس روایت امیرالمومنین میتوان بخوبی دریافت که یکی از برترین راهکارهای رفع موانع حقیقت گرایی انس با قرآن کریم است زیرا قرآن کتابی است که حق و باطل را از هم جدا می کند و انس با این کتاب مانع از گرایش به باطل می شود و انسان را به سوی حقیقت رهنمون می سازد. (تلاشان، 1392، ص8)

نتیجه گیری

نتایج پژوهش « راهکارهای رفع موانع حقیقت گرایی با تاکید بر چالش های مدرن بر اساس آموزه های نهج البلاغه » حاصل بر آن است که:

در زندگی مدرن چالش های بسیاری وجود دارد که موانعی برای رسیدن به حقیقت محسوب می شوند. یافته های این پژوهش در مقایسه با سایر پژوهش های انجام شده در این زمینه، این امتیاز و ویژگی را دارد که کاملاً بر اساس چالش های مدرن طراحی شده است و پاسخ های به جا و کاملاً مرتبط از گنجینه ی نهج البلاغه برای این چالش ها گردآوری شده است به گونه ای که در سایر پژوهش های انجام شده در این زمینه موانعی چون تعصب های قومی، قبیله ای و مذهبی، تقلید جاهلانه و کورکورانه و شخصیت زدگی، حب دنیا و دنیازدگی و... بعنوان موانع حقیقت گرایی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته اند حال آن که در پژوهش مواردی بسیار بروز که پیشتر در زمینه آنها ، تحقیق و بررسی بعمل نیامده بود، مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است.

از برجسته ترین این چالش ها که در این پژوهش از دیدگاه نهج البلاغه بدان اشاره شده است عبارتند از مواردی چون دیپ فیک و اتوماسیون تولید محتوا در فضای مجازی، سوگیری های شناختی و الگوریتم ها در فضای مجازی، شکاکیت رادیکال و نظریه های توطئه و پیروی از هوای نفس.

همچنین از کارآمدترین راهکارهای رفع این موانع با تکیه بر آموزه های نهج البلاغه، جهد و کوشش برای یافتن حقیقت، پیروی ز حقیقت هرآنچه که باشد، نهراسیدن از قلت پیروان حق و انس با قرآن کریم می باشد.

فهرست منابع

کتابها:

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

1. نور مفیدی، مجتبی؛ حکم: حقیقت، اقسام، قلمرو؛ اول، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم السلام)، 1394 ه.ش.
2. اسحاقی، ابوسجاد؛ حقیقت جاوید؛ اول، تهران: مشعر، 1388 ه.ش.
3. بهشتی، احمد؛ حقیقت کجاست؛ اول، تهران: مشعر، 1381 ه.ش.
4. تجری، علی؛ حقیقت مجازی؛ اول، تهران: آذرفر، 1400 ه.ش.
5. حسینی بهارانچی، محمد؛ میزان الحق یا حقیقت مظلوم: بررسی ابعاد شخصیت امیرالمومنین علی علیه السلام؛ اول، اصفهان: عطر عترت، 1393 ه.ش.
6. حیدری، فاطمه؛ راهی بسوی حقیقت؛ سوم، تهران: مشعر، 1388 ه.ش.
7. روسلینگ، هانس و دیگران؛ کتاب واقعیت؛ ده دلیل برای اینکه درباره جهان اشتباه فکر می‌کنیم: رحمتی، بهار؛ اول، تهران: نشر نوین، 1397 ه.ش.
8. روسلینگ، هانس؛ زندگی بر محور حقیقت: فاضلی مقدم، امیرحسین؛ هفتم، تهران: کتاب کوله پستی، 1402 ه.ش.
9. روسلینگ، هانس؛ همه حقیقت: فتوحی، امیرحسین؛ دوم، تهران: خوب، 1399 ه.ش.

10. روسلینگ، هانس؛ واقع نگری چرا جهان را کژ می فهمیم: کاظمیان، علی؛ پنجم، تهران: کرگدن، 1403 ه.ش.
11. سبحانی، جعفر؛ راهنمای حقیقت؛ سوم، تهران: مشعر، 1386 ه.ش.
12. قرائتی، محسن؛ تفسیر نور؛ ج 4، اول، تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، 1387 ه.ش.
13. مقاتل بن عطیه؛ راهی به سوی حقیقت: موتمر علماء بغداد؛ اول، اصفهان: عطر عترت، 1381 ه.ش.
14. مک کیون، گرگ؛ اصل گرایی: جست و جوی قاعده مند بایسته ها: نصیری، آرمان؛ اول، تهران: میلکان، 1400 ه.ش.
15. ملازاده تقی پور، علیرضا؛ حقیقت دین؛ اول، مشهد: استوار، 1402 ه.ش.
16. مهری، محمدجواد؛ در جستجوی حقیقت؛ اول، قم: مرکز نشر بنیاد معارف اسلامی، 1371 ه.ش.
17. الهادی، جعفر؛ حقیقت آن گونه که هست؛ دوم، قم: مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام، 1292 ه.ش.
18. هافمن، دونالد؛ ادعایی علیه واقعیت: چرا تکامل حقیقت را از نگاه ما پنهان کرد: ملکیان، معصومه؛ اول، تهران: سایلاو، بی تا.
19. هشیار، یاسمن؛ واقع گرایی در علم؛ اول، تهران: نشر نی، 1398 ه.ش.
20. فیشر، مارک؛ واقع گرایی سرمایه دارانه: عبدی، ریحانه؛ دوم، تهران: گمان، 1402 ه.ش.
21. دوستان، مهدی؛ واقع گرایی و نسبی گرایی معرفتی در نظریه ادراک ملاصدرا؛ اول، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، 1402 ه.ش.
22. دادجو، ابراهیم؛ واقع گرایی در علوم انسانی اسلامی؛ اول، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، 1402 ه.ش.

مقالات:

- 1- تلاشان، حسن؛ «نمود هویت قرآنی انسان در بیداری اسلامی»؛ انسان پژوهی دینی، 29، 1392 ه.ش.

- 2- حسینی، اکبر؛ «چیستی واقع گرایی اخلاقی»؛ حوزه معارف، 8، 1381ه.ش.
- 3- رستمی زاده، رضا؛ «حق و باطل از دیدگاه امام علی علیه السلام»؛ فصلنامه معرفت، 39، 1386ه.ش.
- 4- سبحانی نیا، محمد؛ «راه و رسم زندگی (15)؛ حق گرایی»؛ معارف اسلامی، 77، 1388ه.ش.
- 5- شنبیدی، فاطمه؛ «حق و باطل در نهج البلاغه»؛ دوفصلنامه پژوهش های نوین در آموزه های قرآن و سنت، 11، 1402ه.ش.
- 6- عطارزاده، مجتبی؛ «بنیاد مشترک دین و هنر بر حقیقت گرایی»؛ پژوهش در هنر و علوم انسانی، 1، 1396ه.ش.
- 7- مودب، رضا، مهدوی، سعید؛ «نقش حق گرایی در حکیمانه بودن آیات قرآن»؛ دو فصلنامه پژوهشنامه قرآن و حدیث، 25، 1399ه.ش.
- 8- یزدانی، صادق، اسماعیلی، محسن؛ «اهمیت حق گرایی در ارائه پیام رسانه، از نگاه قرآن»؛ رسانه های دیداری و شنیداری، 16، 1390ه.ش.